

SAMOPODOBA - ZAVESTNA ALI TUDI NEZAVEDNA RAZSEŽNOST OSEBNOSTI?

Darja Kobal

Ključne besede: zgodovinski razvoj selfa, self, jaz, samopodoba, zavest, nezavedno

SUMMARY

The composition discusses some important theories of the self from a historical and a conceptual view. The introduction mentions the terminological confusion concerning the self. The article proceeds to discuss the beginning of scientific analyses of the self of James, Cooley and Freud. Following a short survey of the mainstream psychology in fifties, which has some negative and positive effects for the study of the self, is a theoretical discussion of terminological difficulties concerning the connections between self and I and between self-image and self-concept. The conclusion is concerned with a hypothesis of self-image (self-concept).

1. JEZIKOVNE IN POMENSKE "NEPREMOSTLJIVE" TEŽAVE OB OPREDELJEVANJU POJMA SAMOPODOBA

Psihologija samopodobe je danes, konec 20. stoletja v precepu, kako pojmovno opredeliti lastni predmet. V nenehnem dotoku novih informacij in pojmovanju, katerih znanstveni začetki segajo že dobrih sto let nazaj, kakor tudi v razvijanju sodobnih empiričnih raziskav, se zdi naravnost brezupno izluščiti neko občo, splošno opredelitev samopodobe, ki naj bi presegla opredelitev individuuma kot idiosinkratičnega subjekta znotraj obstoječih družbenih razmer.

Četudi skušamo odmisлити socialno-kulturni dejavnik, ki individuuma zaznamuje in učloveči, ne moremo mimo preprostega dejstva, da so že sami raziskovalci omenjenega

predmeta socialno-kulturno in s tem tudi jezikovno zaznamovani. Avtorji različnih socialno-kulturnih področij uporabljajo iste oz. pomensko sorodne pojme različno. Da pa je zmeda še večja, tudi pisci sicer enotnega socialno-kulturnega oz. jezikovnega področja označujejo s pomensko sorodnimi pojmi različne psihične instance.

Tako, denimo, v anglosaksonski psihološki literaturi naletimo na izraze, kot so: self (James, 1890; Cooley, 1902; Mead, 1934; Jung, 1939, po Goethals & Strauss, 1991; Kohut, 1971; Jacobson, 1975; Sandelin, 1981 itd.), self-acceptance (Sullivan, 1953, po Goethals & Strauss, 1991 itd.), self-actualisation (Goldstein, 1940; Maslow, 1954; Rogers, 1951, po Goethals & Strauss, 1991 itd.), self-awareness (Wicklund, 1972, po Goethals & Strauss, 1991), self-esteem (Coopersmith, 1967; Rosenberg, 1965, po Safont, 1992; Horney, 1939, po Gbati, 1988 itd.), self-concept (Burns, 1979; Byrne s sod., 1982; Shavelson s sod., 1982; Marsh s sod., 1983, 1984, 1987 itd.), self-evaluation (Tesser & Paulhus, 1983 itd.), self-image (Offer s sod., 1988 itd.), self-monitoring (Snyder, 1987, po Goethals & Strauss, 1991 itd.), self-perception (Bem, 1967, po Goethals & Strauss, 1991; Evans & Poole, 1991 itd.), self-presentation (Jones, 1964, po Goethals & Strauss, 1991 itd.), self-representation (Mahler, 1980, po Tohme, 1988; Hadley s sod., 1993 itd.), self-schemas (Markus, 1977 itd.), self-understanding (Oppenheimer, 1991 itd.), identity (Erikson, 1959; Kroger, 1989 itd.) in drugi. V francoščini so jim sorodni pojmi, recimo: soi, concept de soi (Wallon, 1959, po Diaz, 1990 itd.), image de soi (Fontaine, 1994; Rodriguez-Tome, 1980; B.Zazzo; R.Zazzo, po Gbati, 1988 itd.), presentation de soi (Perron, 1971 itd.), representation de soi (Pelletier, 1970, po Tohme, 1988; Perron, 1971 itd.) in drugi.

Če navedene podatke apliciramo na raziskave selfa pri nas, naletimo na trojni problem:

1. kako prevajati to množico izrazov v slovenščino, ne da bi se pri tem bistveno spremenil njihov pomen;
2. kako razumeti te izraze v kontekstu slovenskih študij (Musek, 1985, 1992, 1993; dizertacije: Cugmas, 1993; Kobolt, 1992; Kren-Obran, 1988; Pačnik, 1992; Skalar, 1988; Tekavčič-Grad, 1990 itd.), ki preučujejo, denimo: jaz, self, samopredstavo (Ružič, 1986 itd.), samopodobo (Pačnik & Zalar, 1986; Butina, 1991, Juriševič, 1992 itd.), samorazumevanje (Cugmas, 1988 itd.), samovrednotenje (Cugmas, 1988 ; Skalar, 1985 itd.), samodejavnost (Cugmas, 1988 itd.), podobo o sebi, predstavo o sebi (Pačnik, 1986 itd.), podobo samega sebe, self koncept, koncept o sebi, koncept jaza (Brejc & Stante, 1983 itd.), samospoštovanje (Lamovec, 1987 itd.), samozavedanje (Mayer, 1985 itd.) in druge psihične konstrukte;
3. kako in znotraj katerih topičnih razsežnosti definirati pojem samopodobe ob jasni zavesti, da definiramo prav njega.

Kot izhodišče za razmišljanje o zastavljenih problemih, je smiselno - tako z zgodovinskega kot tudi konceptualnega vidika - pobliže obravnavati nekatere temeljne pojme, sorodne pojmu samopodoba.

2. ZGODOVINSKA OBRAVNAVA NEKATERIH TEMELJNIH POJMOV, SORODNIH POJMU SAMOPODOBA

2.1. W. James

Skoraj v vsakem delu, ki preučuje self, že na prvih straneh naletimo na bolj ali manj podroben prikaz zgodnjih znanstvenih obravnav tega fenomena. V splošnem lahko povzamemo, da raziskovalci že dobro stoletje zajemajo svoje znanje iz treh virov, od katerih sega prvi v leto 1890, ko James objavi slavno delo "Principles of psychology". Vnjem razvije pojem selfa, v katerega zajame vse, kar lahko individuuum poimenuje kot svoje, in ga razdvoji na self kot subjekt (angl. I) - čisti ego, ki je dejaven, in self kot objekt (angl. me) - empirični ego, ki je pasiven in kot tak predmet samoopazovanja ter psihološkega preučevanja. Podoba, ki jo individuuum ustvari o samem sebi, vključuje (zavestni in nezavedni) vidik idealnega jaza, saj posameznik ni samo to, kar o sebi pojmuje, da je, temveč je integralni del njegovega jaza tudi tisto, kar želi biti (Musek, 1992).

Nato razčleni empirični self (Goethals & Strauss, 1991) na posamezne podselfe in jih uredi v hierarhično strukturo. Vrhovno mesto zavzame duhovni self, kar z drugimi besedami pomeni zavestna stanja individuuma ter njegova doživljana in pojmovanja o lastnih mentalnih lastnostih in sposobnostih (Diaz, 1990). Sledita mu materialni self, ki vključuje občutja, predstave in pojmovanja individuuma o njegovi lastnini, ter socialni self, ki ga tvorijo doživljanja in pojmovanja individuuma o tem, kakšen je in kakšen naj bo v očeh drugih (Burns, 1979). Teh doživljanj je toliko, kolikor je referenčnih skupin (multipliciteta socialnega selfa; Goethals & Strauss, 1991). Glede na to, da posameznik pogosto napreduje po lestvici socialne sprejemljivosti oz. zaželenosti prav s kopičenjem materialnih sredstev, je meja med enim in drugim selfom močno zabrisana. Zato mnogi avtorji, ko interpretirajo Jamesovo teorijo, govorijo zgolj o socialnem selfu.

Najmanj pozornosti avtor namenja telesnemu selfu, ki ga postavlja na dno hierarhične strukture. Meni, da prispevajo posameznikova doživljanja, predstave in pojmovanja o lastnem telesu le manjši delež k njegovi samopodobi. Kasnejše raziskave so njegovo hipotezo dvakrat ovrgle: (1) opozorile so na zgodnje obdobje otrokovega razvoja, ko zaznave in zavest o telesu izoblikujejo "primarno" samopodobo (Spitz, 1962; Wallon, 1967, po Tohme, 1988; Fontaine, 1994); in (2) poudarile so pomen ponovnega "oživljenja" telesne samopodobe v adolescenci ter njene stalne modifikacije v nadaljnjih življenjskih obdobjih posameznika (B. Zazzo, 1972).

Jamesovo odkritje narave, strukture, multiplosti in hierarhične organizacije selfa, kakor tudi obravnavanje selfa kot samopodobe ter sistematična razlaga emocionalnega vidika samovrednotenja je spodbudilo plaz nadaljnjih obravnav in raziskav tega fenomena, obenem pa omogočilo tudi odkritje novih hipotetičnih konstrukтов.

2.2. C. H. Cooley

Jamesova spoznanja dopolni ameriški sociolog Cooley (1902). Postavi namreč hipotezo, da lahko primerjamo razmerje posameznik (self) - družba z novorojenima

dvojčkoma. S to hipotezo pravzaprav vzpostavi t.i. teorijo zrcalnega selfa. Izluščimo nekaj temeljnih postavk:

a. Self je tisto, kar v vsakdanjem jeziku označimo z jaz (angl. I), mene (angl. me), moj (angl. mine) in jaz sam (angl. myself).

b. Zrcalni self vznikne na podlagi simbolične interakcije med individuumom in njegovimi različnimi primarnimi skupinami. V tem procesu ima posameznik (self) dvojno vlogo. Kot sprejemnik zaznava, sprejema, lahko bi rekli celo ponotranji reakcije drugih na svoja dejanja, tako da drugi tvorijo nekakšno ogledalo njegovemu selfu. Kot oddajnik pa odgovarja na izzive okolja s t.i. anticipirano reakcijo drugih, ki so sprožili njegovo vedenje (Hormuth, 1990). Zrcalni self je torej tista samopodoba, ki si jo

posameznik ustvarja s stališč drugih (Musek, 1992).

c. Self je po svoji naravi odseven.

d. Odsevnost je trojni proces, ki - prvič, zajema predstave o tem, kako nas drugi vidijo, drugič, kako nas drugi presojujejo in - tretjič, emocije, ki nas ob tem spremljajo in tvorijo podlago za samovrednotenje (Hormuth, 1990; Musek, 1992).

Leta 1934 G. H. Mead korenito poseže v Cooleyovo tezo o socialni naravi selfa s trditvijo, da posameznika (selfa) in družbe ne gre primerjati z novorojenima dvojčkoma, pač pa z bratoma, od katerih je družba starejši brat, ki pogojuje razvoj mlajšega - posameznika (selfa). Teoretski sistem, ki ga zgradi na osnovi omenjene postavke, ostaja še danes osrednja referenca sodobnemu simboličnemu interakcionizmu (Gergen & Gergen, 1988; McGuire & McGuire, 1988; Zavalloni & Louis-Guerin, 1984).

2.3. S.Freud

Znano je, da Freud nikoli ni izoblikoval samostojnega koncepta selfa, pač pa ga je preučeval znotraj teorije jaza. Ob odkritju zgodnjega topičnega modela ga self kot tak ne zanima, saj obravnava zlasti razsežnost zavesti - nezavedno (Eagle, 1991). Pri tem skuša odkriti, zakaj so določene mentalne vsebine (ideje, misli, spomini, občutenja itd.) izrinjene iz zavesti in niso integrirane v organizirano celoto selfa (Breuer & Freud, 1893-1895, po Eagle, 1991).

Šele čez leta, ko razvije t.i. strukturni model in preučuje ono in jaz kot strukturni sestavini osebnosti, omeni self kot samostojno psihično entiteto. Vendar ga uporablja kot sinonim za jaz: "...nič nam ni tako stalnega kot občutenje lastnega selfa (Selbst), našega lastnega jaza (Ich)," (Freud, 1930, ed. 1981, str.7).

Njegova pojmovanja jaza še danes ostajajo osnovna podlaga za nadaljnje psihodinamične obravnave selfa.

3. UPAD IN PONOVI VZPON ZANIMANJA ZA SELF IN SAMOPODOBO

Vzporedno s teoretsko, subjektivno psihologijo selfa se v ZDA razvija objektivna psihologija ali behaviorizem, kot ga poimenuje njen začetnik J. Watson (1916, po Hull & Lindzey, 1983). Behaviorizem ostro zavrne vse, kar ima opraviti s spekulacijo, introspekcijo ali subjektivnostjo, in za predmet svojega preučevanja postavi vedenje, ki ga opazujemo in merimo. Njegovi sooblikovalci Thorndike, Tolman, Guthrie, Hull, Spence in drugi (Hull & Lindzey, 1983) ne pripomorejo le k eksaktnemu oblikovanju teoretskih postavk in izdelanemu empiričnemu preverjanju teoretskih pojmov, pač pa ga postavijo kot vodilno psihološko smer v sredini našega stoletja. Mentalne vsebine in psihični konstrukti (elementi freudovske topike in strukture, self, samopodoba itd.) nimajo več svojega *raison d'être*, saj jih ni mogoče neposredno opazovati in meriti (Burns, 1979).

Sprememba se zgodi šele s Hullovo (1943, po Hull & Lindzey, 1983) subverzivno hipotezo o t.i. intervencijskih spremenljivkah. Gre za hipotetični konstrukt, ki ga umesti v "sakralen" odnos med dražljajem in reakcijo in z njim razsvetli notranja stanja, ki spremljajo vedenje posameznika. Ta subverzivna metodologija preučevanja vedenja odpre novo matrico - eksperimentalno raziskovanje selfa.

V tem obdobju se pojavi tudi potreba po revidiranju klasične psihoanalize (Laplanche & Pontalis, 1985). Porušena simptomatična razmerja med psihozo in nevrozo štiridesetih let vzpostavijo potrebo po prevrednotenju Freudove klinične klasifikacije. Skupni imenovalac simptomov t.i. *borderline* osebnosti, ki se izkazuje v razvojnih primanjkljajih jaza, tako ponovno vzpostavi potrebo po konstituiranju selfa.

Po drugi strani Lewin (1935, 1943, 1951, po Hull & Lindzey, 1983), Snygg in Combs (Sandelin, 1981) ter Rogers (1951, 1961, po Hull & Lindzey, 1983; Burns, 1979) obravnavajo notranja stanja posameznika s pomočjo povsem drugačnih hipotetičnih konstruktov in vnesejo v pojem selfa novo - fenomenološko razsežnost.

Vedenje posameznika v odnosu do drugih, spreminjanje in razvoj njegovih psihičnih stanj - znotraj spreminjajočih se družbeno-kulturnih razmer - so narekovala tudi revizijo socialno-psihološkega preučevanja selfa ter vzpostavitev povsem novih psihičnih konstruktov (Kelly, 1962; Goffman, 1963, po Musek, 1985; B.Zazzo, 1972, itd.).

Omenjeni razlogi so pripeljali današnjo psihologijo selfa do izjemne razvitosti, kar zadeva obravnavo predmeta. Massonnet in J.Perron (1990) sta, denimo, v raziskavi o istovetnosti in samopodobi preučila 3 300 člankov o jazu, okrog 8 000 člankov o istovetnosti in preko 35 000 člankov o selfu!

4. SELF ALI JAZ

Kako danes misliti odnos med selfom in jazom?

Nekateri avtorji obravnavajo self in jaz kot dve ločeni entiteti, pri čemer modificirajo nekatere rigorozne Hartmannove (Khadivi-Zand, 1982) postavke. Hartmann enači self s celotno osebo, vključno z njenim telesom in psihično organizacijo, medtem ko razume jaz (ego) kot psihični sistem, kot podstrukturo osebnosti, ki - izvorna in genetsko programirana - išče sprejemljiv stik med nagonским in realnim.

Tako, denimo, Loevinger (1984, po Reuchlin, 1990) in drugi (Tohme, 1988) s selfom opredeljujejo način posameznikovih zaznav, občutij in mišljenj o njem samem. V selfu vidijo zaznavni, torej pasivni vidik samega sebe, jaz (ego) pa jim pomeni vse tisto, s čimer se posameznik prilagaja na realnost in to prilagajanje vzdržuje. V jazu (egu) vidijo dejavni, torej procesni vidik samega sebe.

Druga skupina raziskovalcev (Kernberg; Pontalis, po Tohme, 1988; R.Perron, 1971) zavrača takšno antonimsko pojmovanje in tovrstne probleme označuje kot psevdo-probleme, ki psihologijo selfa le oddaljujejo od njenega predmeta.

Avtorji izhajajo iz hipoteze, da sta subjekt kot akter in subjekt kot objekt ena in ista oseba. Jaz in self uporabljajo kot sinonima in z njima opisujejo tako procesne kot zaznavne vidike samega sebe. Zdi se, da gre za predelano freudovsko soznačno pojmovanje jaza in selfa ali bolje, soznačno pojmovanje t.i. urejevalnega jaza (fr. moi regulateur) in doživetega jaza (fr. moi vecu). Torej ne obstajata dva jaza, od katerih je en dejaven in posega v realnost, drugi pa je nedejaven in kot tak predmet samoopazovanja in samovrednotenja, pač pa obstaja le entiteta, ki je opazovalec in predmet opazovanja hkrati. Kako naj entiteto poimenujemo - jaz ali self - se izkaže za vprašanje drugotnega pomena.

Self ali jaz lahko torej opredelimo (Khadivi-Zand, 1982; Rodriguez-Tome, 1980) kot sistem organiziranih izkušenj in dejanj posameznika, ki se spreminja skladno s svojimi dejanji in vplivi okolja.

Odgovor na vprašanje, kako opredeliti razmerje med selfom in jazom, je sedaj bolj jasen. Še zmeraj pa je odprto vprašanje, zakaj se danes uporabljata oba izraza in ne samo eden ali drugi. Ali gre še za eno terminološko zmedo več ali pa je v tej distinkciji vendarle tudi pojmovna razlika?

Njegova pojmovanja jaza se danes odvijajo osredno okoli za razliko od psihodinamične obravnave selfa.

5. SAMOPODOBA KOT "SELF-CONCEPT" ALI "SELF-IMAGE"

Kaj torej označuje pojem samopodoba? Je le zavesten ali tudi nezaveden psihični konstrukt? Je bližje ameriškemu "self-concept" ali evropskemu "self-image", ki ga mnogi nadomeščajo s samozastopstvom (angl. self-representation), samozaznavo (angl. self-perception) ali samozavedanjem (angl. self-awareness)?

"Self-concept" (Tohme, 1988) je celota potez, podob, značilnosti, okusov (fr. gouts), vrednot, pričakovanj itd., ki jih posameznik bolj ali manj jasno zaznava pri samem sebi in jih - v skladu z drugimi in v skladu s svojimi socialnimi vlogami - ustrezno organizira in usklajuje.

Rogers (Tohme, 1988) opredeli self-concept kot organizirano razmerje med naslednjimi zaznavami: (a) zaznave lastnih značilnosti in sposobnosti; (b) samozaznave in samopojmovanja v odnosu z drugimi in okoljem; (c) zaznave ciljev in idealov, ovrednotenih s pozitivnim ali negativnim predznakom.

Rodriguez - Tome (1972) na podlagi "evropske" opredelitve samopodobe razdvoji "image de soi" (samopodoba) na "image propre" (čisto podoba) in "image sociale de soi" (socialno samopodoba). Čista podoba je organizirana celota osebnostnih potez, značilnosti, navad, teženj, stališč in sposobnosti, ki jih posameznik pripisuje samemu sebi in ki so v tesni povezavi s čisto telesno podobo (fr. image du corps propre). Socialna samopodoba pa zajema verovanja in prepričanja posameznika o tem, kaj drugi mislijo o njem. Pri tem se nekateri psihologi v svojih raziskavah osredotočajo predvsem na čisti, individualni vidik, drugi (B. Zazzo, 1972) pa na socialni vidik samopodobe in preučujejo vpliv okolja na posameznikovo predstavo o sebi.

Med pomensko sorodnimi pojmi, ki jih uporabljajo evropski raziskovalci, omenimo še t.i. samozastopstvo (fr. representation de soi). Pelletier (1970, po Tohme, 1988) z njim označuje oblikovano vsebino podob, potez in vlog, ki jih posameznik - zavestno ali nezavedno - pripisuje samemu sebi.

Izraze, ki se vežejo na ameriški self-concept in evropski self-image, lahko v slovenščini zajamemo s pojmom samopodoba. Zakaj? Pri nas ima termin dvojni pomen; "samo" eksistira kot "self", "podoba" pa kot "concept" in "image" hkrati. Terminološko nedoslednost lahko razrešimo z obrazcem:

samopodoba = self (concept + image)

Self-concept je tisti, ki bolj opredeljuje zavestno, pojmovno, torej tudi logično in racionalno, evropski self-image pa tisti, ki bolj valorizira nezavedno, nagonsko in emocionalno. Oboje pa je združba kognitivne in dinamične razsežnosti osebnosti, z drugimi besedami - samopodobe.

Iz celotne izpeljave se sam po sebi ponuja sklep, da gre pri samopodobi za dialektični spoj zavestnega in nezavednega, pri čemer velja upoštevati, da nezavedno prekriva plašč obrambnih mehanizmov, ki omogočajo jazu, da nadzoruje ono in s tem preprečuje vdor nezaželenih nagonskih impulzov. Tako so ozaveščene le tiste vsebine, ki jih posameznik lahko integrira v svojo samopodobo.

Naj torej sklenemo sestavek z naslednjo hipotezo. Samopodoba je organizirana celota lastnosti, potez, občutij, podob, stališč, sposobnosti idr., za katere je značilno da:

1. jih posameznik pripisuje samemu sebi;
2. tvorijo referenčni okvir (Musek, 1985), s katerim posameznik uravnava in usmerja svoje ravnanje;
3. so v tesni povezavi z obstoječim vrednostnim sistemom posameznika ter vrednostnim sistemom ožjega in širšega družbenega okolja;
4. so pod nenehnim vplivom delovanja obrambnih mehanizmov - nekakšne membrane med nezavednim in zavestnim, ki prepušča le tiste vsebine, ki so sprejemljive za posameznikov jaz.

LITERATURA

- Brejč, T., Stante, M. (1983). Tennesseeeska lestvica koncepta jaza. Zbornik - Posvetovanje psihologov Slovenije, Portorož. 1-4.
- Burns, R.B. (1979). The self concept in theory, measurement, development and behaviour. Longman, London and New York.
- Butina, G. (1991). Samopodoba, agresivnost in anksioznost slovenskih adolescentov. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. (diplomska naloga).
- Byrne, B.M., Shavelson, R.J. (1982). On the structure of adolescent self-concept. *Journal of Educational Psychology*, 78 (6), 474-481.
- Cooley, C.H. (1902). Human nature and the social order, New York, Holt.
- Cugmas, Z. (1988). Razvoj jaza kot sistema samodejavnosti: percepcija lastne kognitivne kompetence otrok od 5. - 8. leta starosti. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta. (magistrska naloga).
- Cugmas, Z. (1993). Vloga staršev pri oblikovanju percepcije lastne kognitivne kompetence visoko kognitivno uspešnih prvošolcev.
- Diaz, F.D. (1990). L'intelligence sociale et le representation du pere. Une etude comparee. (Lille-These).
- Eagle, M.N. (1991). Psychoanalytic conceptions of the self. V: G.R. Goethals, J. Strauss (izd.): The self: interdisciplinary approaches. Spring-Verlag, New York, 49-65.
- Erikson, E. (1959). Identity and life cycle. Psychological Issues. New York, International University Press.
- Evans, G., Poole, M. (1991). Young Adults; self perceptions and life-contexts. The Falmer Press.
- Freud, S. (1914). Pour introduire le narcissisme. V: La vie sexuelle. Paris, P.U.F., 5eme edition, 1977, 81-105.
- Freud, S. (1930). Malaise dans la civilisation. Paris, P.U.F.
- Fontaine, A.M. (1994). L'enfant et son image: l'autre du miroir. *Le Journal des Psychologues*. Mai (117), 58-61.

- Gbati, K. (1988). Statut scolaire, estime de soi et representation de l'avenir. (Nouveau doctorat, Lille 3).
- Gergen, K., Gergen, M.M. (1988). Narrative and the self as relationship. V:L.Berkowitz (ed.), *Advances in experimental social psychology*, vol. 17. Academic Press, New York, 144-178.
- Goethals, G.R., Strauss, J. (1991). The study of the self: historical perspectives and contemporary issues. V:G.R. Goethals & J. Strauss (Eds.): *The self: interdisciplinary approaches*. Springer-Verlag, New York, 1-17.
- Guettler, K. (1971). Concepts covered by the terms "Ego", "Id", and "Superego" as applied today in Psycho-Analytic Theory. Forlagshuset Norden AB, Malmo, Sweden.
- Hadley, J.A., Holloway, E.L., Mallinckrodt, B. (1993). Common Aspects of Object Relations and Self-Representations in Offspring From Disparate Dysfunctional Families. *Journal of Counseling Psychology*. 40 (3), 348-356.
- Hall, C.S., Lindzey, G. (1983). *Teorije ličnosti*. Nolit, Beograd.
- Hormuth, S.E. (1990). *The Ecology of the Self*. C.U. Press.
- Jacobson, E. (1975). *Le soi et le monde objectal*. Paris, P.U.F.
- James, W. (1890). *Principles of psychology*. New York, Holt.
- Jurišević, M. (1992). *Samopodoba učencev osnovne šole in nekateri dejavniki, pomembni za njen razvoj*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. (diplomska naloga).
- Khadivi-Zand, M.M. (1982). *L'image de soi et les reactions a la frustration (chez les bons et les mauvais élèves)*. Atelier National de Reproduction des theses, Universite de Lille III. (doctorat).
- Kobolt, A. (1992). *Motivacijske in vedenjske strategije otrok in mladostnikov v domski vzgoji*. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta. (dizertacija).
- Kren-Obran T. (1988). *Oblikovanje temeljne osebnostne usmerjenosti pri skupinah adolescentov*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. (dizertacija).
- Kroger, J. (1989). *Identity in Adolescence - The Balance Between Self and Other*. Routledge, London and New York.
- Kohut, H. (1971). *The Analysis of the Self*. International Universities Press, New York.
- Lamovec, T. (1987). Faktorji samospoštovanja. *Anthropos*, 223-236.
- Laplanche, J. Pontalis, J.B. (1985). *The Language of Psycho-Analysis*, The Hogarth Press and the Institute of Psychoanalysis, London.
- Massonnat, J., Perron, J. (1990). Pour une approche multidimensionnelle de l'identite de la personne. *Psychologie Francaise*. 35 (1), 7-15.
- Markus, H. (1977). Self-schemata and processing information about the self. *Journal of Personality and Social Psychology*. 35, 63-87.
- Marsh, H.W., Smith, I.D., Barnes, J., Butler, S. (1983). Self-concept: Reliability, stability, dimensionality, validity, and the measurement of change. *Journal of Educational Psychology*. 75 (5), 772-790.
- Marsh, H.W., O'Neill, R. (1984). Self description questionnaire III: The construct validity of multidimensional self-concept ratings by late adolescents. *Journal of Educational Measurement*. 21 (2), 153-174.
- Marsh, H.W. (1987). The Big-Fish-Little-Pond Effect on Academic Self-Concept. *Journal of Educational Psychology*. 79 (3), 280-295.
- Mayer, J. (1985). *Razvoj samozavedanja kot temeljne funkcije jaza*. UEK v Ljubljani, Filozofska fakulteta, PZE za psihologijo, Ljubljana. (magistrsko delo).

- McGuire, W.J., McGuire, C.V. (1988). Content and process in the experience of the self. V: L.Berkowitz (ed.), *Advances in experimental social psychology*, vol. 21, Academic Press, New York.
- Mead, G.H. (1934). *Mind, self, and society*. Chicago. University of Chicago Press.
- Musek, J. (1982). *Osebnost*. DPU, Univerzum, Ljubljana.
- Musek, J. (1985). Model referenčnega delovanja jaza. Ljubljana, Društvo psihologov Slovenije.
- Musek, J. (1988). *Teorije osebnosti*, Filozofska fakulteta UEK, Ljubljana.
- Musek, J. (1992). Struktura jaza in samopodobe. *Anthropos* 24: III-IV, 59-79.
- Musek, J. (1993). *Znanstvena podoba osebnosti*. EDUCY, Ljubljana.
- Offer, D., Ostrov, E., Howard, K.I., Atkinson, R. (1988). *The teenage world: adolescents' self-image in ten countries*. Plenum Publishing corporation, New York.
- Oppenheimer, L. (1991). The self, the self-concept, and self-understanding in childhood and adolescence' by William Damon and Daniel Hart. *Human Development*, 34: 113-120.
- Pačnik, T., Zalar, B. (1986). Nekateri dejavniki večdimenzionalnega doživljanja mladostnikove lastne podobe ter njihov vpliv na avtoagresivno vedenje. (raziskovalna naloga).
- Pačnik, T. (1986). Predstava o sebi in avtoagresivnost. Raziskovalna naloga. Raziskovalna skupnost Slovenije.
- Pačnik, T. (1992). Podoba o sebi ter problem agresivnosti pri normalnih, depresivnih in parasuicidalnih adolescentih. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. (dizertacija).
- Perron, R. (1971). *Modeles d'enfants - enfants modeles*. P.U.F., Paris.
- Reuchlin, M. (1990). *Les differences individuelles dans le developpement conatif de l'enfant*. P.U.F., Paris.
- Ružič, M. (1986). *Samopodoba in prostor*. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta. (diplomska naloga).
- Rodriguez-Tome, H. (1972). *Le moi et l'autre dans la conscience de l'adolescent*. Paris, Delachaux et Niestle.
- Rodriguez-Tome, H. (1980). La dimension temporelle de l'identite. V: P. Tap (Ed.). *Identite individuelle et personnalisation*. Privat, Toulouse, 147-152.
- Safont, C. (1992). *Orientation de soi a l'adolescence: ses relations avec l'estime de soi et la competence sociale*. (Lille-These).
- Sandelin, S. (1981). *Self and Education*. Commentationes Scientiarum Socialium 16 1981. Societas Scientiarum Fennica. Helsinki-Helsingfors.
- Shavelson, R.J., Bolus, R. (1982). Self-concept: The interplay of theory and methods. *Journal of Educational Psychology*. 74 (1), 3-17.
- Skalar, M. (1985). *Samovrednotenje in učna uspešnost*. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta. (magistrska naloga).
- Skalar, M. (1988). *Učna uspešnost in pojmovanje lastne medosebne komunikacije učencev v šoli*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. (dizertacija).
- Spitz, R.A. (1962). *Le non et le oui*. P.U.F., Paris.
- Tekavčič-Grad, O. (1990). *Osebnost svetovalca na telefonski krizni liniji*. Primerjava slovenskih in ameriških svetovalcev in njihova podoba samega sebe. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta (dizertacija).

Tesser, A., Paulhus, Del. (1983). The definition of the self: Private and public self-evaluation management strategies. *Journal of personality and Social Psychology*. 44 (4), 672-682.

Tohme, S.A. (1988). Image de soi des adolescents libanais. Etude comparative sur deux echantillons de sexe et de confession differents. These pour le doctorat d'etat en sciences humaines. Universite Louis Pasteur Strasbourg U.E.R. Sciences du comportement et de l'Environnement.

Zavalloni, M., Louis-Guerin, C. (1984). Identite sociale et conscience: introduction a l'ego/ecologie. Privat, Montreal.

Zazzo, B. (1972). Psychologie differentielle de l'adolescence. P.U.F., Paris.

KLJUČNE BESEDE: gesta, humana etologija, instinkt, socialna interakcija, socialna hierarhija

KEYWORDS: gestures, human ethology, instinct, social interaction, social hierarchy

POVZETEK

Sodobne raziskave neverbalnega vedenja temeljijo na tehniki opazovanja, ki se je razvila v etologiji. Klasično etološko proučevanje gestualnosti je temeljilo na Darwinovem evolucionizmu in se osredotočalo predvsem na notranje sprožilce vedenja. Pri tem je zanemarljivo njegove družbene in kulturne implikacije.

Največji prispevek humane etologije k proučevanju človeške gestualnosti je bil v razvijanju postopkov, ki so omogočili določitev "stegrama" človeške vrste in sekvenčno analizo socialnih interakcij. Osvetlila je tudi neverbalno spoznavanje v hierarhično organiziranih družbah in gestualne indikatore socialne hierarhije. Vendar ni upoštevala pomena kulturne evolucije za razvoj človeka.

NONVERBAL BEHAVIOUR IN SOCIAL INTERACTION

ABSTRACT

Contemporary research of nonverbal behaviour is based on the observation technique, which has been developed in ethology. Classic ethological studies of gesturality rested upon Darwin's evolutionism and concentrated above all on the internal triggers of behaviour. Still, they neglected its social and cultural implications.

